

PIOTR WASILEWSKI

120 LAT POLSKIEJ OBECNOŚCI W ARGENTYNIE (1897-2017) HISTORIA I TERAŹNIEJSZOŚĆ

Argentyna należy do grupy tych państw, do których pod koniec XIX i w pierwszej połowie XX wieku przybyło najwięcej emigrantów z Polski. Polacy przybywali do tego dalekiego, zamorskiego kraju w trzech falach emigracyjnych: z czasów zaborów, okresu międzywojennego oraz w trakcie i tuż po drugiej wojnie światowej. Przyczyn obrania tak odległego celu było kilka: rozwój transportu transoceanicznego, sytuacja polityczna Polski, chęć polepszenia swojej sytuacji materialnej i wreszcie ustawodawstwo argentyńskie, które przez większość wspomnianego okresu było proimigracyjne. Dzieje Polonii w Argentynie zostały dobrze zbadane. Celem niniejszego artykułu jest przegląd i usystematyzowanie wiedzy, jaką posiadamy na ten temat, oraz przedstawienie sytuacji, w jakiej znajduje się argentyńska Polonia w roku 2017, a więc dokładnie 120 lat po przybyciu pierwszej dużej grupy emigrantów z naszej ojczyzny.

1. POCZĄTKI POLSKIEJ EMIGRACJI

Omawiając początki emigracji Polaków do Argentyny, należy cofnąć się kilkadziesiąt lat, do początków XIX wieku. Przybyli wtedy na ziemię argentyńską polscy weterani kampanii napoleońskich. Niektórzy z nich, jak na przykład kapral Manuel Zatoqui (Zatocki), porucznik Antoni Mierzwa, major Jan Walerian Bulewski

Mgr PIOTR WASILEWSKI – asystent Katedry Akwizycji i Dydaktyki Języków, Instytut Filologii Romańskiej, Wydział Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: piterdepolonia@gmail.com

czy generał Antoni Belina-Skupiewski, zaciągnęli się do armii laplateńskiej¹ i w jej szeregach walczyli. Major Bulewski zginął w walce, zabity z rąk Indian². Wraz z upadkiem kolejnych polskich powstań z lat 1830 i 1864, do Argentyny przybywali kolejni emigranci z Polski. Byli wśród nich lekarze (dr Maksymilian Rymarkiewicz), pisarze (Feliks Napoleon Żaba), nauczyciele a także geolodzy³. Ci ostatni pracowali przy poszukiwaniach ropy naftowej na południu kraju.

Za początek masowej emigracji polskiej do Argentyny uważa się rok 1897⁴. W pierwszych dniach czerwca tamtego roku dotarła do Buenos Aires grupa chłopów wraz z rodzinami⁵. Przypłynęli oni prawdopodobnie w dniu 9 czerwca na niemieckim statku „Antonina”, który wyruszył z Hamburga⁶. Co interesujące, najprawdopodobniej fakt, że grupa ta przybyła do Argentyny, był dziełem przypadku. Chłopi ci zmierzali bowiem do Stanów Zjednoczonych. Z powodu przebywanych chorób lub braku odpowiednich dokumentów, zostali przekierowani do zupełnie innego kraju⁷. Jeszcze w tym samym roku do Buenos Aires przybyli kolejni emigranci z Polski. Według Józefa Włodka, w 1897 roku wyemigrowały z ziem polskich 1004 osoby⁸. Ten sam badacz (pełniący do roku 1922 funkcję konsula RP w Buenos Aires) na podstawie posiadanych statystyk podał, że w 1914 roku liczba emigrantów z ziem polskich w Argentynie wynosiła już 31 600 osób⁹. Co ciekawe, ich większość nie

¹ Więcej nazwisk Polaków, którzy walczyli w szeregach armii argentyńskiej, wymienia Krzysztof Smolana, powołując się na hiszpańskojęzyczne opracowanie Stanisława Pyzika *Los Polacos en la República Argentina y América del Sur desde el año 1812*, Buenos Aires 1966, s. 70-75; K. SMOLANA, *Polonia w Argentynie. Rys historyczny*, w: *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, red. M. Kula, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1983, s. 215. Jeszcze więcej nazwisk powstańców polskich w Argentynie wraz z informacją na temat tego, czym zajmowali się na emigracji: *Polonia argentyńska w piśmiennictwie polskim. Antologia*, oprac. M. Bryszewska, J. Gmitruk, J. Mazurek, Buenos Aires–Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego 2004, s. 11-15.

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ Według Andrzeja Pilcha, właściwą datą jest rok 1892, w którym do Argentyny wyemigrowała ludność kilku gmin powiatu Podwołoczyska w Galicji Wschodniej. A. PILCH, *Emigracja z ziem zaboru austriackiego (od połowy XIX w. do 1918 r.)*, w: *Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych*, red. A. Pilch, Warszawa: PWN 1984, s. 268.

⁵ *Polska emigracja*, cz. I, red. A. Paczkowski, B. Puszczewicz, Warszawa 1990, s. 34.

⁶ S. PYZIK, *Los polacos en la República Argentina 1812-1900. Algunos antecedentes históricos y geográficos*, Buenos Aires 1944, s. 281, za: A.H. WRÓBEL, *Historia duszpasterstwa polskiego w Argentynie w latach 1897-1997*, Buenos Aires 2002, s. 29.

⁷ Tamże.

⁸ J. WŁODEK, *Emigracja polska do Argentyny*, Warszawa 1923, s. 363, za: A.H. WRÓBEL, *Historia duszpasterstwa...*, s. 38.

⁹ J. WŁODEK, *Argentyna i emigracja...*, s. 367, za: K. SMOLANA, *Polonia w Argentynie...*, s. 215.

stanowili, tak jak w przypadku Brazylii, chłopci, lecz robotnicy¹⁰. W związku z tym głównymi skupiskami Polaków stały się duże miasta. Oprócz stolicy – Buenos Aires, również Rosario i Tucumán. Około 10 tysięcy emigrantów z ziem polskich, głównie chłopów, osiedliło się w prowincji Misiones na północy kraju, graniczącej z Brazylią i Paragwajem¹¹. Tam również powstały polskie kolonie. Największe z nich znajdowały się w Apóstoles, Azara i Wanda. Wkrótce, za kolonistami, do Misiones przybył pierwszy polski misjonarz, ks. Stanisław Cynalewski. Posługiwał w Apóstoles w okresie od marca do grudnia 1899 roku, odprawiając msze święte i spowiadając po polsku¹². Wkrótce przybyli kolejni dwaj polscy księża: Władysław Zakrzewski i Józef Bayerlein-Mariański¹³. Na kartach historii zapisał się zwłaszcza ten drugi, zakładając w 1904 roku polskie szkoły dla chłopców w Apóstoles i Azara¹⁴, a także koła, stowarzyszenia i bractwa chrześcijańskie w obu wspomnianych koloniach. W roku 1911 do Azara przybyły pierwsze polskie zakonnice i zostały do roku 1931, pracując w szkole i ochronce dla dzieci¹⁵.

Sieć polskich szkół w Misiones zaczęła kształtować się w latach 1929-1930¹⁶. Należy w tym miejscu wspomnieć, że równoległe funkcjonowała sieć państwowych, bezpłatnych szkół argentyńskich. Ich uczniowie mogli korzystać z darmowych podręczników, a ci najbiedniejsi – z pomocy materialnej i żywienia. Nasuwa się więc pytanie, dlaczego polscy, chłopscy koloniści zdecydowali się posyłać dzieci do polskich szkół? Otóż z dwóch powodów: pierwszym były lekcje religii, a drugim lekcje języka polskiego. „Pan Bóg osadnika przemawiał po polsku”¹⁷. Natomiast nad przyczynami tak licznej emigracji zarobkowej chłopów z ziem polskich zastanawiał się już pod koniec XIX wieku Ludwik Krzywicki, nazywany inicjatorem polskich badań nad migracjami¹⁸. Doszedł on do wniosku, że istotą problemu

¹⁰ Po 1905 roku ich szeregi zasilili nowo przybyli robotnicy z Warszawy, Łodzi i Lublina, którzy dotarli do Argentyny, aby uniknąć poboru do wojska carskiego. Tamże, s. 219.

¹¹ Tamże.

¹² T. LEWICKI, *Nie damy pogrześć mowy... Polscy salezjanie wśród rodaków w Ameryce Południowej*, Warszawa: ATK 1986, s. 30, za: A.H. WRÓBEL, *Rola duszpasterstwa polonijnego w krzewieniu kultury polskiej w Argentynie*, w: *Polonijna panorama. Szkice poświęcone pamięci Bolesława Wierbiańskiego*, red. W. Piątkowska-Stepaniak, M. Masnyk, Opole: UO 2008, s. 155.

¹³ Tamże.

¹⁴ J. CZAJKOWSKI, *25 lat Ochronki i Szkoły Polskiej w Azara*, Posadas: Territorio Misiones 1932, s. 3, za: D. ŁUKASZ, R. STEMPOWSKI, *Polskie osadnictwo chłopskie w argentyńskim Misiones od końca XIX w. do lat trzydziestych XX w.*, w: *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej...*, s. 260.

¹⁵ Tamże, s. 260.

¹⁶ Tamże, s. 286.

¹⁷ Tamże, s. 264.

¹⁸ M. BALSIGEROWA, *Ludwik Krzywicki jako inicjator w Polsce badań nad emigracją*, w: *Ludwik Krzywicki*. Praca zbiorowa poświęcona jego życiu i twórczości, Warszawa 1938, s. 3, za: P. KRASZEWSKI,

było ubożenie ludności wiejskiej oraz możliwość uzyskania lepszych zarobków w innych krajach. Inny badacz, Florian Znaniecki, powiązał zjawisko emigracji chłopskiej z „głodem ziemi”¹⁹.

2. EMIGRACJA OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

W czasie pierwszej wojny światowej emigracja z ziem polskich do Argentyny została chwilowo zahamowana na skutek wprowadzonego w tym kraju specjalnego ustawodawstwa ograniczającego przyjmowanie migrantów. Po zakończeniu wojny Polacy znów zaczęli masowo emigrować. W latach 1918-1939 do Argentyny wyjechało około 140 tysięcy polskich obywateli²⁰. Szczególnie dużo osób, ponad 20 tysięcy rocznie, wyemigrowało tam w latach 1927-1929. W latach wcześniejszych i późniejszych liczby te były nieco niższe i oscylowały wokół kilku- kilkunastu tysięcy osób rocznie²¹. Argentyna chętnie przyjmowała imigrantów, przede wszystkim robotników rolnych, do pracy na farmach. Koszty początkowe, niezbędne do tego, aby utrzymać się w czasie pierwszych tygodni, wynosiły ok. 400-600 dolarów na rodzinę²². Pozostałych imigrantów (nie rolników) zatrudniano do robót kolejowych i drogowych. Bariera językowa, nieznanostwo obcej kultury, duża konkurencja na rynku pracy ze strony imigrantów pochodzących z innych krajów, zwłaszcza Włoch i Hiszpanii, oraz różnice klimatyczne sprawiły, że życie polskiego imigranta było bardzo trudne. Do wymienionych utrudnień dolicza się jeszcze jedną: słabą operatywność Poselstwa RP w Buenos Aires²³.

Wielu Polaków nie potrafiło przezwyciężyć tych trudności i nie mogąc znaleźć pracy, popadało w skrajną biedę. W tym samym okresie istniejące często nawet od XIX wieku organizacje polonijne zaczęły się łączyć²⁴. W roku 1922 powołano do życia Komitet Budowy Domu Polskiego w Buenos Aires. 5 lat później 22 organi-

Polska emigracja zarobkowa w latach 1870-1939, Poznań: Zakład Badań Narodowościowych PAN 1995, s. 253.

¹⁹ I.W. THOMAS, F. ZNANIECKI, *Chłop polski w Europie i Ameryce*, t. V, Warszawa 1976, s. 18, za: P. KRASZEWSKI, *Polska emigracja zarobkowa...*, s. 271.

²⁰ E. KOŁODZIEJ, *Dzieje Polonii w zarysie, 1918-1939*, Warszawa: Książka i Wiedza 1991, s. 255.

²¹ Dokładne dane podała H. JANOWSKA, *Emigracja z Polski w latach 1918-1939*, w: *Emigracja z ziem polskich...*, s. 368-381.

²² AAN, PUPP Łódź, t. 1, k. 274 UE – „Wskazówki dla wychodźców z Argentyny” 1926, za: H. JANOWSKA, *Emigracja z Polski...*, s. 374.

²³ Tamże.

²⁴ Informacje na temat pierwszych organizacji polskich w Argentynie zob.: *Polonia argentyńska w piśmiennictwie...*, s. 15-17.

zacje polonijne utworzyły Federację Towarzystw i Organizacji Dom Polski. W roku 1930 powołano do życia istniejące do dziś „Ognisko Polskie”. Już po wybuchu drugiej wojny światowej, w roku 1940, na bazie Federacji Towarzystw powstał również działający do dziś Związek Polaków w Argentynie.

3. EMIGRACJA POLSKA DO ARGENTYNY PO DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

Dekret argentyńskiego prezydenta z lipca 1938 roku zaostrzający przepisy imigracyjne, ograniczył imigrację z naszego kraju²⁵. W związku z tym, że Argentyna, w przeciwieństwie do wielu krajów, przyjmowała uchodźców wojennych, choć z pewnymi obostrzeniami związanymi z dokumentami wjazdowymi, w latach 1945-1950 do tego kraju przybyła kolejna fala emigrantów z Polski. Ich liczbę oblicza się na ok. 20-22 tys. osób²⁶. Stanowili ją przede wszystkim żołnierze, zwłaszcza II Korpusu Polskiego gen. Władysława Andersa²⁷, ale również lotnicy RAF-u i żołnierze innych formacji Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, często wraz z rodzinami²⁸. Według o. Antoniego Herkulana Wróbla, liczba ta była niższa i wyniosła dokładnie 16 020 osób²⁹. Była to ostatnia fala polskiej emigracji do Argentyny. Składała się już nie z chłopów czy robotników, lecz w głównej mierze z inteligencji. Osoby przybyłe w ramach tej fali nie zgadzały się z sytuacją polityczną, jaka zaistniała w Polsce po 1945 roku. Ten brak akceptacji dla narzuconego naszemu krajowi systemu politycznego był jednym z najważniejszych elementów spajających polskie środowiska emigracyjne w Argentynie od 1945 do 1989 roku. Jeszcze ważniejszym był czynnik religijny³⁰. Na dalszy plan zszedł element językowy, gdyż potomkowie polskich emigrantów coraz częściej nie posługiwali się już na co dzień językiem polskim. Pamięć o Polsce, jej historii, kulturze, tradycji i zwyczajach upowszechniały organizacje polonijne i duszpasterstwo polonijne.

²⁵ A. BROŻEK, *Polityka imigracyjna w państwach docelowych emigracji polskiej (1850-1939)*, w: *Emigracja z ziem polskich...*, s. 139.

²⁶ I. KLARNER-KOSIŃSKA, *Emigracja z Królestwa Polskiego do Brazylii 1890-1914*, Warszawa: Książka i Wiedza 1975, s. 240, za: A. POPIELARCZYK-PAŁĘGA, *Tożsamość Polonii argentyńskiej po roku 1945 – próba konstrukcji modelu przemian*, w: *Polski misjonarz na ziemi argentyńskiej. Studia historyczne i politologiczne*, red. M. Szczerbiński, K. Wasilewski, Gorzów Wielkopolski: Stowarzyszenie Naukowe „Polska w Świecie” 2011, s. 329.

²⁷ Tamże.

²⁸ *Polonia argentyńska w piśmiennictwie...*, s. 25.

²⁹ A.H. WRÓBEL, *Historia duszpasterstwa...*, s. 23.

³⁰ A. POPIELARCZYK-PAŁĘGA, *Tożsamość Polonii...*, s. 331.

W 1949 roku do Argentyny przybył o. Justynian Maciaszek i już w tym samym roku powołał do życia Towarzystwo Polskie w San Martin³¹. Cztery lata później do Buenos Aires przybył o. Andrzej Smoleń, wyznaczony na przełożonego klasztoru i kaplicy, które miały docelowo zostać wybudowane w San Martin. Pozwolenie na budowę zostało wydane w roku 1955, a w czerwcu 1957 roku odbyło się poświęcenie wybudowanych, choć jeszcze nie ukończonych obiektów³². W tym samym roku przy klasztorze i kaplicy zaczęła działać Polska Szkoła Sobotnia w Martin Coronado oraz polonijne harcerstwo. Szkoła funkcjonuje do dziś. Nazywana jest „Maciaszkowo”, od nazwiska jej założyciela, który zmarł w 1963 roku. Jego następcą został o. Wilhelm Wrona³³. Natomiast w grudniu 1966 roku swoją posługę na ziemi argentyńskiej rozpoczął o. Antoni Herkulan Wróbel. Początkowo był kapelanem i wykładowcą harcerzy polonijnych, następnie, w latach 1971-1980 posługiwał w Rosario, aż wreszcie powrócił do klasztoru w Martin Coronado, gdzie mieszka i pracuje do chwili obecnej. W roku 1983 o. Wróbel został mianowany przełożonym tego klasztoru, natomiast w latach 1996-2006 pełnił funkcję rektora Polskiej Misji Katolickiej w Argentynie. Ojciec Herkulan jest dziś niekwestionowanym liderem wśród badaczy dziejów argentyńskiej Polonii, ze szczególnym uwzględnieniem duchowieństwa. Od roku 1999 posiada stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii Kościoła na podstawie dysertacji „Historia duszpasterstwa polskiego w Argentynie w latach 1897-1997”, obronionej na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu. Poza tym o. Wróbel jest autorem ponad 270 publikacji. Prawie wszystkie związane są z historią i życiem codziennym emigracji polskiej w Argentynie oraz działalnością duchowieństwa polskiego w tym kraju³⁴.

Ojciec Antoni Herkulan Wróbel znacząco przyczynił się i wciąż się przyczynia do utrzymywania i umacniania więzi pomiędzy różnymi skupiskami Polonii w Argentynie. W 1996 roku zorganizował I Zjazd Duchowieństwa Polskiego w Martin Coronado. Zjazdy te stały się cyklicznym wydarzeniem i od tamtej pory odbywają się co roku. Rok później o. Wróbel był koordynatorem przygotowań do obchodów stulecia przybycia pierwszych emigrantów polskich do Misiones³⁵. W ciągu ostat-

³¹ A.H. WRÓBEL, *Fundatorzy polskiego ośrodka katolickiego ojców Bernardynów w Martin Coronado (Argentyna)*, w: *Magia sportu i słowa. Tom studiów dedykowany redaktorowi Bohdanowi Tomaszewskiemu*, red. A. Dobrowolska, M. Szczerbiński, G. Wieczorek, Gorzów Wielkopolski: ZWKF AWF 2008, s. 457.

³² Tamże, s. 458.

³³ A. POPIELARCZYK-PAŁĘGA, M. SZCZERBIŃSKI, *Misjonarz, historyk, społecznik. Życie i działalność ojca doktora Antoniego Herkulana Wróbla*, w: *Polski misjonarz na ziemi argentyńskiej...*, s. 23.

³⁴ Wykaz publikacji o. Antoniego Herkulana Wróbla do roku 2009 znajduje się w: tamże, s. 33-43.

³⁵ Tamże, s. 27.

nich lat uczestniczył w wielu różnych wydarzeniach organizowanych przez duchowieństwo oraz organizacje polonijne działające w Argentynie.

Polonia argentyńska wciąż ewoluowała i ewoluuje. Na pewno duży wpływ na jej identyfikowanie się z polską tożsamością narodową miał wybór Polaka Karola Wojtyły na papieża w roku 1978³⁶. W drugiej połowie XX wieku wciąż ogromną rolę odgrywały instytucje i organizacje polonijne. Poza elementem religijnym i buntu wobec władz polskich z lat 1945-1989, innym ogniwem umożliwiającym zachowanie pamięci o polskich korzeniach wśród potomków przybyłych dawniej do Argentyny Polaków, była i jest – jak zauważa Anna Popielarczyk-Pałęga – „wielotorowość działań podejmowanych na rzecz tożsamości narodowej, a z czasem etnicznej”³⁷. Wielotorowość ta wymagała zaangażowania kilku pokoleń, łącznie z tymi żyjącymi obecnie. W praktyce realizuje się ona poprzez działalność Związku Polaków w Argentynie, który pod koniec XX wieku zrzeszał łącznie ok. 49 organizacji polonijnych³⁸ oraz innych, niezrzeszonych w Związku Polaków w Argentynie, organizacji polonijnych³⁹. Do organizacji tych należą stowarzyszenia i kluby polskie, biblioteki, drużyny harcerskie, zespoły taneczne itp. Funkcjonowanie każdej z nich opisał Mariusz Malinowski w książce *Ruch polonijny w Argentynie i Brazylii w latach 1989-2000*, która ukazała się w Warszawie w 2005 roku.

4. POLONIA ARGENTYŃSKA W LATACH 2001-2017

W uzyskaniu aktualnych informacji na temat sytuacji Polonii w Argentynie niezwykle pomocne są ogólnodostępne publikacje, tworzone w ostatnich latach zarówno przez instytucje świeckie, jak i duchowne, opracowywane i publikowane w Polsce i w Argentynie. W latach 2009 i 2012 ukazały się dwa opracowania sygnowane przez polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych: „Raport o sytuacji Polaków i Polonii za granicą 2009” oraz „Raport o sytuacji Polaków i Polonii za granicą 2012”. Obie publikacje zostały przygotowane we współpracy z organizacjami polskimi i polonijnymi. Każda z nich składa się z raportu Ambasady RP w danym kraju, zawierającym podstawowe informacje dotyczące liczby Polaków lub potomków Polaków zamieszkujących w analizowanym państwie i funkcjonujących

³⁶ Por. A. POPIELARCZYK-PALĘGA, *Tożsamość Polonii...*, s. 333.

³⁷ Tamże, s. 336.

³⁸ M. MALINOWSKI, *Ruch polonijny w Argentynie i Brazylii w latach 1989-2000*, Warszawa: CESLA 2005, s. 102-103.

³⁹ Malinowski wymienia 19 różnych organizacji, działających w różnych zakątkach Argentyny. Tamże, s. 37-50.

organizacjach polonijnych oraz działania planowane przez polski MSZ. W kolejnej części znajdują się informacje na temat bieżących problemów i oczekiwań środowisk polonijnych, przygotowane przez przedstawicieli najważniejszych organizacji polonijnych. Z tego drugiego, nowszego raportu wynika, że w Argentynie w drugim dziesięcioleciu XXI wieku zamieszkuje na stałe ok. 120 000 potomków Polaków⁴⁰. Główne skupiska Polonii znajdują się w aglomeracji Buenos Aires oraz w prowincji Misiones. Liczne grupy Polaków zamieszkuje także w miastach Rosario, Cordoba, Santa Fé oraz Comodoro Rivadavia. Około 16 tysięcy mieszkających w Argentynie potomków Polaków legitymuje się polskim obywatelstwem. Ponadto, według raportu, coraz więcej osób polskiego pochodzenia chciałoby uzyskać obywatelstwo RP. Funkcjonuje kilkadziesiąt organizacji polonijnych. Wiele z nich istnieje i działa od kilkudziesięciu lat. Większość należy do Związku Polaków w Argentynie, ukonstytuowanego w 1929 roku⁴¹. Ze znajdujących się w obu raportach MSZ informacji zredagowanych przez kierownictwo tego właśnie Związku wynika, że najbardziej palącym problemem jest brak nauczycieli i animatorów kultury, władających językiem polskim oraz posiadających doświadczenie w nauczaniu. Drugim problemem jest brak środków finansowych, niezbędnych do dokonania remontów i modernizacji obiektów użytkowanych przez działające w Argentynie organizacje polonijne. Wśród oczekiwań kierowanych do polskich podmiotów zaangażowanych we współpracę z Polonią i Polakami za granicą wymieniane są także stypendia dla młodzieży polonijnej, dające im możliwość studiowania w Polsce.

Niezmiennie kluczowe znaczenie ma obecność i działalność polskiego duchowieństwa. Dzięki „Schematyzmowi duchowieństwa polskiego w Argentynie” – broszury publikowanej przez rektora Polskiej Misji Katolickiej, wiemy, że w roku 2017 posługę misyjną w Argentynie pełni 82 polskich kapłanów oraz 29 siostr zakonnych⁴². Najwięcej jest przedstawicieli zakonu redemptorystów (22) i werbiistów (21). Dużą liczbę stanowią też księża diecezjalni (17). Jeśli chodzi o siostry zakonne, najwięcej jest albertynek (8), zmartwychwstanek (5), urszulanek szarych (5) oraz przedstawicielkę Zgromadzenia Misyjnego Służebnic Ducha Świętego (5). Wszyscy ci misjonarze i misjonarki pełnią służbę w różnych częściach Argentyny. Funkcję rektora Polskiej Misji Katolickiej, mającej swoją siedzibę w Polskim

⁴⁰ Według tego samego raportu, „w zależności od sposobu szacowania, ich liczbę określa się nawet na 500 tys.” *Raport o sytuacji Polaków i Polonii za granicą 2012*, MSZ 2013, <http://www.msz.gov.pl/resource/d44dcd91-ed03-4e64-a475-b56dbece5a46:JCR> [dostęp 09.12.2017].

⁴¹ Pełna lista funkcjonujących instytucji i organizacji polonijnych w Argentynie również została zawarta w omawianym raporcie MSZ.

⁴² J. TWARÓG, *Schematyzm duchowieństwa polskiego w Argentynie. Księża diecezjalni, ojcowie i bracia zakonni, siostry zakonne*, Buenos Aires 2017, s. 7-8.

Ośrodkiem Katolickim oo. Franciszkanów (Bernardynów) w Martin Coronado, zlokalizowanym na obrzeżach aglomeracji Buenos Aires, pełni o. Jerzy Twaróg. W dniu 14 marca 2017 roku został on wybrany na trzecią kadencję (2017-2022). W ramach prowadzonej działalności duszpasterskiej Polska Misja Katolicka wspiera działalność polonijnych organizacji i instytucji funkcjonujących w Argentynie oraz organizuje spotkania świąteczne, i nie tylko, dla Polonii. Poza tym co roku w siedzibie PMK odbywa się zjazd duchowieństwa polskiego posługującego na ziemi argentyńskiej. Tradycję zjazdów zainicjował o. Herkulan Wróbel, organizując pierwszy tego typu zjazd w grudniu 1996 roku⁴³.

W XXI wieku, w dobie nowych technologii oraz nowych środków komunikacji cyfrowej, członkowie argentyńskiej Polonii na nowo odkrywają swoje korzenie. Korzystając z ogólnodostępnych narzędzi internetowych oraz baz danych, tworzą drzewa genealogiczne swoich rodzin, odnajdują swych krewnych, dysponują bieżącą wiedzą o przemianach zachodzących w Polsce, dowiadują się nawzajem o swoim istnieniu oraz o funkcjonowaniu polonijnych stowarzyszeń, parafii, zespołów folklorystycznych, drużyn harcerskich oraz innych organizacji i instytucji zrzeszających potomków Polaków w Argentynie i innych krajach Ameryki Południowej a nawet całego świata. Z drugiej strony, wykorzystanie nowych technologii umożliwia pozyskanie informacji o Polonii, badanie jej oraz nawiązanie kontaktu przez Polaków mieszkających w ojczyźnie.

Szczególnie godna zauważenia jest działalność literacka członków argentyńskiej Polonii w pierwszych latach XXI wieku. W języku hiszpańskim wydanych zostało kilka pozycji książkowych, ściśle związanych z historią polskiej emigracji do tego kraju. Niektóre z nich zostały napisane na podstawie osobistych losów ich autorów. Przykładem są *Memorias de un Inmigrante Polaco* (Wspomnienia polskiego imigranta) (2005)⁴⁴. Autor – Eduardo Kuczynski – urodził się w 1927 roku w Polsce, a w roku 1937 wyemigrował do Argentyny. Na kartach niemal dwustustronicowej pracy opisał wspomnienia swojej młodości przeżytej na polskiej wsi⁴⁵, a następnie czterotygodniową podróż na pokładzie statku „Pułaski” z Gdyni do Buenos Aires, i swoje dalsze losy, niemal całego życia spędzonego jako polski imigrant. Kolejne dwie niezwykle interesujące pozycje książkowe są autorstwa Marii Teresy Dittler: *De sol a sol* (2007)⁴⁶ oraz *Las amapolas rojas* (2014)⁴⁷. *De sol a sol* dotyczy historii

⁴³ A. POPIELARCZYK-PAŁĘGA, M. SZCZERBIŃSKI, *Misjonarz, historyk, społecznik...*, s. 27.

⁴⁴ Tłumaczenie własne. E. KUCZYŃSKI, *Memorias de un Inmigrante Polaco*, Adrogué (Bs. As.) 2005.

⁴⁵ Ta wieś to Lipica Górna, znajdująca się obecnie na terenie Ukrainy.

⁴⁶ M.T. DITTLER, *De sol a sol*, Buenos Aires: Prometeo 2007.

⁴⁷ M.T. DITTLER, *Las amapolas rojas*, Buenos Aires: Ediciones Continente 2014.

pierwszych emigrantów polskich, którzy osiedlili się w mieście Comodoro Rivadavia w Patagonii. Autorka nie jest w żaden sposób rodzinie związana z Polską, jednak opowieści Polaków – emerytowanych pracowników zakładów chemicznych znajdujących się we wspomnianej lokalizacji, z którymi rozmawiała zdobywając materiały do publikacji, bardzo ją poruszyły i zainteresowały naszym krajem i jego historią. Druga książka dotyczy emigracji Polaków po drugiej wojnie światowej, z lat 1946-1948. Jest efektem wielu rozmów przeprowadzonych z samymi emigrantami, którzy do Argentyny docierali głównie z Wielkiej Brytanii, Włoch lub Francji.

Kolejną arcyciekawą pozycją książkową o tematyce polonijnej są *Memorias e itinerarios de vida. Inmigración polaca en la Argentina* (Wspomnienia i trajektorie życia. Imigracja polska w Argentynie) (2016)⁴⁸. Wydawnictwo to jest efektem konkursu literackiego, zorganizowanego w roku 2015 przez działające w Buenos Aires stowarzyszenie „Ognisko Polskie”, w 85. rocznicę jego założenia. Zadanie konkursowe, skierowane do członków argentyńskiej Polonii, polegało na napisaniu i przesłaniu opowiadań, traktujących o emigranckich losach ich autorów. 50 opowiadań, uznanych przez konkursowe jury za najlepsze, zostało wydanych drukiem na kartach opisywanego wydawnictwa. Opowiadania, zawarte w ramach dziesięciu rozdziałów tematycznych, dotyczą między innymi wspomnień związanych z rozstaniem z ojczyzną i podróżą do Argentyny, zapamiętanymi relacjami polsko-żydowskimi oraz układaniem sobie życia na nowo za oceanem.

W roku 2017 ukazała się książka pod tytułem *Los chicos de Varsovia* (Chłopcy z Warszawy)⁴⁹. Jej autorka, argentyńska dziennikarka Ana Wajszczuk, opisała poszukiwanie informacji o członkach swojej rodziny, którzy wzięli udział i zginęli w Powstaniu Warszawskim. Jednym z istotnych faktów jest ten, że po zakończeniu drugiej wojny światowej ok. 150 osób, członków Armii Krajowej, biorących czynny udział w walkach powstańczych, przedostało się do Argentyny i tam osiedliło na stałe. W celu zbierania materiałów do książki autorka kilka razy odwiedziła Polskę. Jej wizyta studyjna w roku 2015 została zorganizowana pod kuratelą Ambasady RP w Buenos Aires i polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Swoje kolejne wydawnicze cegiełki dołożył niestrudzony badacz historii polskiej emigracji do Argentyny, o. Antoni Herkulan Wróbel OFM. Godny odnotowania jest fakt, że w 2002 roku opublikował w Buenos Aires wspomnianą już swoją pracę doktorską⁵⁰. Natomiast w roku 2010 ukazała się jego książka zatytułowana

⁴⁸ Tłumaczenie własne. *Memorias e itinerarios de vida. Inmigración polaca en la Argentina*, oprac. K. Wardyga, Buenos Aires: Antiqua 2016.

⁴⁹ Tłumaczenie własne. A. WAJSZCZUK, *Los chicos de Varsovia*, Buenos Aires: Sudamericana 2017.

⁵⁰ Zob. przyp. 5.

50 lat przy ołtarzu. Jesień mego kapłaństwa. Podsumował w niej pół wieku pełnienia przez siebie posługi kapłańskiej, której większość przebiegała na ziemi argentyńskiej⁵¹. Poza tym w Polsce i Argentynie w latach 2000-2010 ukazało się ponad 70 innych publikacji o. Wróbla, w tym wiele artykułów i sprawozdań z organizowanych przez siebie wydarzeń dla Polonii, które wyszły drukiem między innymi w polonijnym tygodniku „Głos Polski”, wydawanym w Argentynie⁵².

PODSUMOWANIE

Na podstawie dostępnych informacji jawi nam się obraz argentyńskiej Polonii, której członkowie, choć w bardzo dużej mierze zasymilowali się z ludnością miejscową i w pierwszych dekadach XXI wieku nie posługują się na co dzień językiem polskim, wciąż kultywują polskie tradycje, uroczyste obchodząc święta narodowe i religijne, organizując odczyty i pogadanki w polskich bibliotekach, zrzeszając się w drużynach harcerskich i zespołach folklorystycznych, a także spisując i publikując na kartach wydawanych książek swe wspomnienia z młodości spędzonej w Polsce oraz traumę związaną z emigracją do Argentyny i życie w pierwszych latach spędzonych na obcej ziemi. Widoczna jest coraz większa potrzeba dzielenia się tą wiedzą i osobistymi przeżyciami z kolejnymi pokoleniami Polaków. Czas masowej emigracji zakończył się pod koniec pierwszej połowy XX wieku. Wiek XXI przynosi żyjącym wciąż polskim emigrantom z okresu międzywojennego i powojennego nowe zadanie: przekazania polonijnej tożsamości swoim potomkom, urodzonym już w Argentynie. Zadanie bardzo trudne, ale dzięki podejmowanym, wielotorowym wysiłkom, wykonalne.

BIBLIOGRAFIA

- AAN, PUPP Łódź, t. 1, k. 274 UE – „Wskazówki dla wychodźców z Argentyny” 1926.
BROŻEK A., Polityka imigracyjna w państwach docelowych emigracji polskiej (1850-1939), w: Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych, red. A. Pilch, Warszawa: PWN 1984, s. 120-140.
CZAJKOWSKI J., 25 lat Ochronki i Szkoły Polskiej w Azara, Posadas: Territorio Misiones 1932.
DITTLER M.T., De sol a sol, Buenos Aires: Prometeo 2007.
DITTLER M.T., Las amapolas rojas, Buenos Aires: Ediciones Continente 2014.

⁵¹ H. WRÓBEL, *50 lat przy ołtarzu. Jesień mego kapłaństwa*, Buenos Aires: Klasztor oo. Bernardynów 2010.

⁵² Por. A. POPIELARCZYK-PALĘGA, M. SZCZERBIŃSKI, *Misjonarz, historyk, społecznik...*, s. 40-43.

- JANOWSKA H., Emigracja z Polski w latach 1918-1939, w: Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych, red. A. Pilch, Warszawa: PWN 1984, s. 326-450.
- KLARNER-KOSIŃSKA I., Emigracja z Królestwa Polskiego do Brazylii 1890-1914, Warszawa: Książka i Wiedza 1975.
- KOŁODZIEJ E., Dzieje Polonii w zarysie, 1918-1939, Warszawa: Książka i Wiedza 1991.
- KRASZEWSKI P., Polska emigracja zarobkowa w latach 1870-1939. Praktyka i refleksje, Poznań: Zakład Badań Narodowościowych PAN 1995.
- KUCZYŃSKI E., *Memorias de un Inmigrante Polaco*, Adrogué (Bs. As.) 2005.
- LEWICKI T., Nie damy pogrześć mowy... Polscy salezjanie wśród rodaków w Ameryce Południowej, Warszawa: ATK 1986.
- Ludwik Krzywicki. Praca zbiorowa poświęcona jego życiu i twórczości, Warszawa 1938.
- ŁUKASZ D., STEMPOWSKI R., Polskie osadnictwo chłopskie w argentyńskim Misjonach od końca XIX w. do lat trzydziestych XX w., w: Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej, red. M. Kula, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1983, s. 246-308.
- MALINOWSKI M., Ruch polonijny w Argentynie i Brazylii w latach 1989-2000, Warszawa: CESLA 2005.
- Memorias e itinerarios de vida. Inmigración polaca en la Argentina, oprac. K. Wardyga, Buenos Aires: Antiqua 2016.
- Polska emigracja, cz. I, red. A. Paczkowski, B. Puszczykiewicz, Warszawa 1990.
- Polonia argentyńska w piśmiennictwie polskim. Antologia, red. M. Bryszewska, J. Gmitruk, J. Mazurek, Buenos Aires–Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego 2004.
- POPIELARCZYK-PAŁĘGA A., SZCZERBIŃSKI M., Misjonarz, historyk, społecznik. Życie i działalność ojca doktora Antoniego Herkulanego Wróbla, w: Polski misjonarz na ziemi argentyńskiej. Studia historyczne i politologiczne. Tom dedykowany ojcu doktorowi Antoniemu Herkulanowi Wróblowi OFM, red. M. Szczerbiński, K. Wasilewski, Gorzów Wielkopolski: Stowarzyszenie Naukowe „Polska w świecie” 2011, s. 21-43.
- POPIELARCZYK-PAŁĘGA A., Tożsamość Polonii argentyńskiej po roku 1945 – próba konstrukcji modelu przemian, w: Polski misjonarz na ziemi argentyńskiej. Studia historyczne i politologiczne. Tom dedykowany ojcu doktorowi Antoniemu Herkulanowi Wróblowi OFM, red. M. Szczerbiński, K. Wasilewski, Gorzów Wielkopolski: Stowarzyszenie Naukowe „Polska w Świecie” 2011, s. 325-337.
- PYZIK S., Los polacos en la República Argentina 1812-1900. Algunos antecedentes históricos y geográficos, Buenos Aires 1944.
- PYZIK S., Los Polacos en la República Argentina y América del Sur desde el año 1812, Buenos Aires 1966.
- SMOLANA K., Polonia w Argentynie. Rys historyczny, w: Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej, red. M. Kula, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1983, s. 215-217.
- THOMAS W.L., ZNANIECKI F., Chłop polski w Europie i Ameryce, t. V, Warszawa: LSW 1976.
- TWARÓG J., Schematyzm duchowieństwa polskiego w Argentynie. Księża diecezjalni, ojcowie i bracia zakonni, siostry zakonne, Buenos Aires 2017.
- WAJSZCZUK A., Los chicos de Varsovia, Buenos Aires: Sudamericana 2017.
- WŁODEK J., Argentyna i emigracja, Warszawa 1923.
- WŁODEK J., Emigracja polska do Argentyny, Warszawa 1923.
- WRÓBEL A.H., Fundatorzy polskiego ośrodka katolickiego ojców Bernardynów w Martin Coronado (Argentyna), w: Magia sportu i słowa. Tom studiów dedykowany redaktorowi Bohdanowi Tomaszewskiemu, red. A. Dobrowolska, M. Szczerbiński, G. Wieczorek, Gorzów Wielkopolski: ZWK FAWF 2008, s. 453-466.
- WRÓBEL A.H., Rola duszpasterstwa polonijnego w krzewieniu kultury polskiej w Argentynie, w: Polonijna panorama. Szkice poświęcone pamięci Bolesława Wierzbiańskiego, red. W. Piątkowska-Stepaniak, M. Masnyk, Opole: UO 2008, s. 153-161.
- WRÓBEL H., 50 lat przy ołtarzu. Jesień mego kapłaństwa, Buenos Aires: Klasztor oo. Bernardynów 2010.
- WRÓBEL H., Historia duszpasterstwa polskiego w Argentynie w latach 1897-1997, Buenos Aires 2002.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

Raport o sytuacji Polaków i Polonii za granicą 2009, Warszawa 2009, <http://www.msz.gov.pl/resource/90f1454c-8ac1-439a-9e5f-ac2ca6a0f013> [dostęp 09.12.2017].

Raport o sytuacji Polaków i Polonii za granicą 2012, Warszawa 2013, <http://www.msz.gov.pl/resource/d44dcd91-ed03-4e64-a475-b56dbece5a46:JCR> [dostęp 09.12.2017].

120 LAT POLSKIEJ OBECNOŚCI W ARGENTYNIE (1897-2017)

HISTORIA I TERAŹNIEJSZOŚĆ

Streszczenie

Początki polskiej emigracji do Argentyny sięgają XIX wieku. Polacy emigrowali do tego dalekiego, zamorskiego kraju najpierw jako osoby indywidualne, a następnie w większych grupach. Możemy wyodrębnić kilka fal polskiej emigracji zbiorowej do Argentyny: przedwojenną, czyli z okresu zaborów, ze szczególnym uwzględnieniem 1897 roku, międzywojenną i powojenną, zwłaszcza z lat 1945-1950. W artykule dokonano zestawienia informacji na temat historycznych aspektów opisywanego zjawiska, wyjaśniono przyczyny wyjazdów, podkreślono znaczenie roli duchowieństwa, wymieniono najważniejsze miejsca osiedlania się Polaków oraz sposoby i formy podtrzymywania polskiej tożsamości narodowej zarówno w przeszłości, jak i w terażniejszości.

Słowa kluczowe: Polonia; historia Polonii; emigracja; Argentyna; duchowieństwo.

120 YEARS OF POLISH PRESENCE IN ARGENTINA (1897-2017)

HISTORY AND PRESENT

Summary

The origins of Polish emigration to Argentina date back to the 19th century. Poles emigrated to this distant, overseas country, first as individuals and then in larger groups. We can distinguish several waves of Polish collective emigration to Argentina: pre-war, that is, the period of partitions, with special regard to 1897, interwar and post-war, especially from 1945-1950. The article summarizes the information we have about the historical aspects of the phenomenon described, explains the reasons for the trips, highlights the role of the clergy, lists the most important places for Poles to settle, and the ways and forms of maintaining Polish national identity, both in the past and in the present.

Key words: Polonia; history of Polonia; emigration; Argentina; priesthood.